

Warszawa, 3 czerwca 2013 r.

Informacja sygnałna

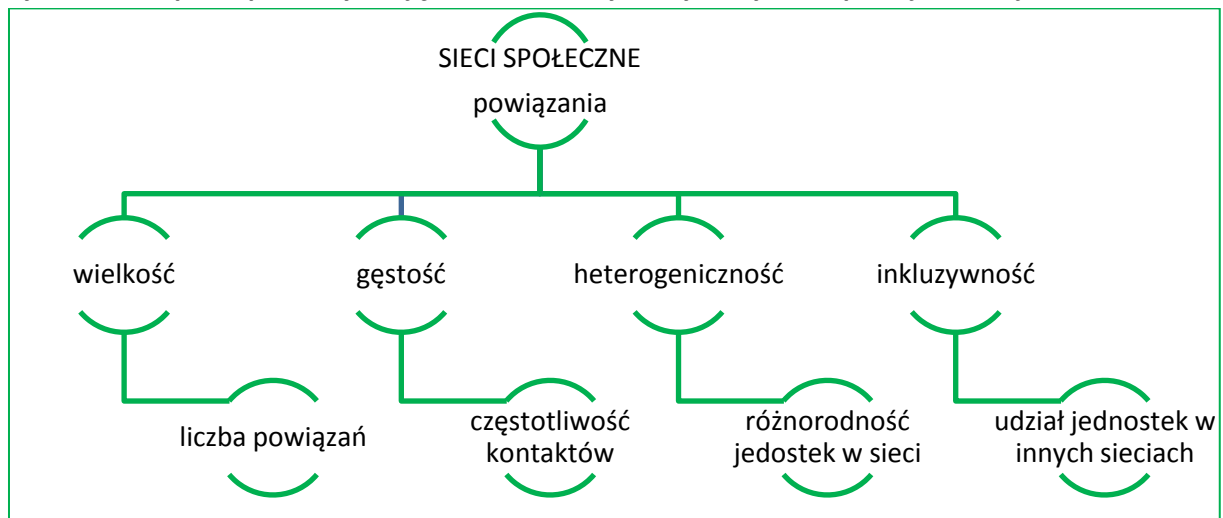
WYNIKI BADAŃ GUS

Kapitał społeczny na poziomie mezo – współpraca organizacji trzeciego sektora

WPROWADZENIE

Rosnące znaczenie problematyki kapitału społecznego jako czynnika warunkującego rozwój kraju¹, w tym jako czynnika rozwoju gospodarczego² spowodowało, że GUS podjął badania służące ustaleniu stanu tego kapitału. W badaniach tych przyjęto definicję kapitału społecznego, stosowaną także przez OECD, zgodnie z którą kapitał społeczny to *sieci wraz ze wspólnymi normami, wartościami i przekonaniem, które ułatwiają współpracę w ramach określonej grupy lub pomiędzy grupami*.³

Rysunek 1. Kapitał społeczny w ujęciu strukturalnym: wymiary i ich operacjonalizacja

W tej notatce analizowany będzie strukturalny aspekt kapitału społecznego, czyli powiązania między punktami tworzącymi sieci społeczne. Do analizy zostaną wykorzystane dane ze sprawozdania statystycznego SOF-5 dotyczące współpracy organizacji trzeciego sektora⁴. Przedstawiony zostanie

¹ Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, MAiC, 2012.

² Janusz Czapiński, *Kapitał społeczny*, w: Czapiński, J., Panek, T. (red.) *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego 2011.

³ Anna Bieńkuńska, Karolina Goś-Wójcicka, Sławomir Nałęcz, Paweł Piaskowski, Małgorzata Żyra, *Kapitał społeczny w badaniach statystyki publicznej*. Notatka na posiedzenie Rady Statystyki w dniu 20.02.2012 r., Warszawa, GUS.

⁴ Notatka ta jest drugą, prezentującą wstępne wyniki badania *Potencjał kooperacyjny, zarządzanie oraz działania komunikacyjne wybranych organizacji non-profit*, zrealizowanego w 2012 r. na formularzu SOF-5.

kapitał społeczny na poziomie mezo dotyczący relacji między organizacjami, grupami, instytucjami. Prezentacja wyników rozpocznie się od opisu badanych punktów sieci (organizacje trzeciego sektora) oraz ich współpracy z innymi podmiotami – wyrażonej udziałami liczby jednostek współpracujących w ogólnej liczbie organizacji. Dalej przedstawione zostaną dane nt. celów podejmowanej współpracy, wskazujące zarazem, jakie zasoby organizacje pozyskują w ramach nawiązanych relacji. Przedmiotem analizy będą także bariery współpracy. Na koniec przedstawiona zostanie analiza poziomu kapitału społecznego różnych typów organizacji. W części tej uwzględniony zostanie syntetyczny wskaźnik kapitału oraz 4 jego wymiary: wielkość, gęstość, heterogeniczność oraz inkluzywność (rys. 1).

KONSTRUKCJA WSKAŹNIKÓW KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

W oparciu o odpowiedzi na pytania z formularza SOF-5 dotyczące współpracy organizacji trzeciego sektora z innymi podmiotami skonstruowano wskaźniki pozwalające w sposób porównywalny zmierzyć poszczególne wymiary współpracy (powiązań). Następnie wskaźniki te zostały połączone w jeden syntetyczny wskaźnik kapitału społecznego.

Poszczególne wskaźniki zoperacjonalizowano w następujący sposób:

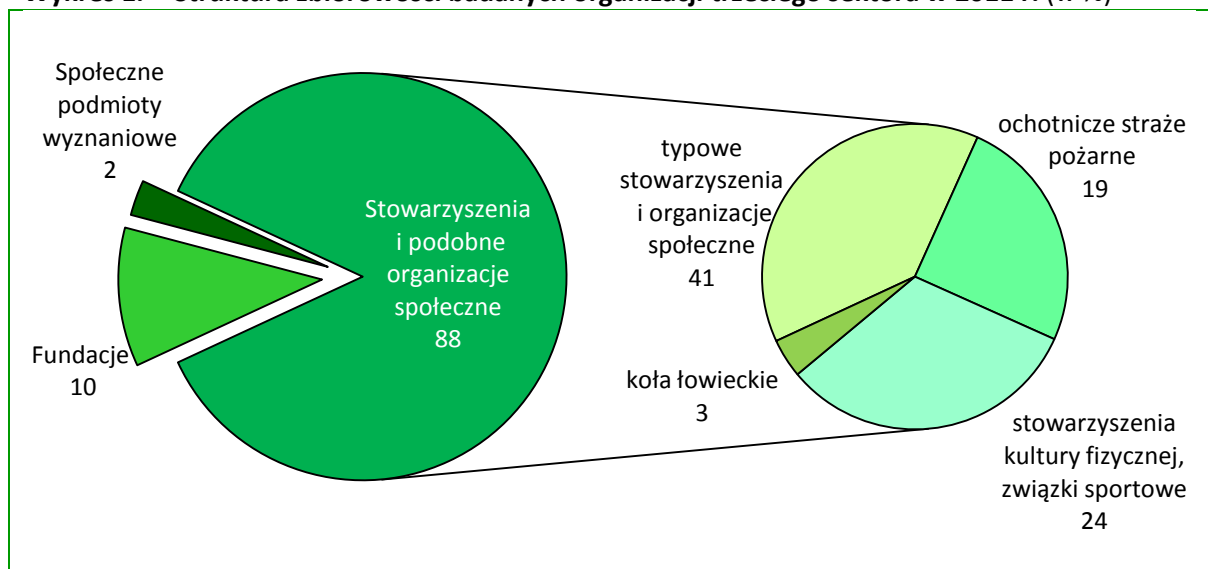
1. **WIELKOŚĆ** – liczba podmiotów, z którymi dane stowarzyszenie, podobna organizacja społeczna, fundacja lub społeczny podmiot wyznaniowy współpracował w 2011 r.
2. **GĘSTOŚĆ** – częstotliwość współpracy określona na podstawie tego, czy współpraca odbywała się *regularnie, w sposób ciągły czy też nieregularnie, sporadycznie*.
3. **HETEROGENICZNOŚĆ** – liczba rodzajów podmiotów, z którymi prowadzona była współpraca. Rodzajami tymi są: administracja rządowa, administracja samorządowa, jednostki podległe administracji samorządowej, społeczne podmioty wyznaniowe, stowarzyszenia, fundacje, inne organizacje pozarządowe, spółdzielnie, inne przedsiębiorstwa prywatne, przedsiębiorstwa państwowe/samorządowe.
4. **INKLUZYWNOŚĆ** – określono, czy współpraca danej organizacji wykraczała poza trzeci sektor, a więc miała charakter ponadsektorowy, tzn. czy organizacja współpracowała z podmiotami z sektora publicznego lub sektora komercyjnego.

Wszystkie 4 powyższe wskaźniki zostały w pierwszym kroku skonstruowane tak, że ich wartości minimalne wyniosły 0 a maksymalne 1. Następnie wskaźniki te zostały znormalizowane, po czym wartości zostały przesunięte w taki sposób, że średnie uzyskały wartość 0. Dzięki temu 0 oznacza przeciętny poziom wskaźnika danego wymiaru kapitału społecznego dla całej badanej zbiorowości, a dodatnie lub ujemne wartości wskaźnika oznaczają poziom wskaźnika odpowiednio powyżej lub poniżej średniej. Średnia wartość wyliczona z czterech wskaźników charakteryzujących poszczególne wymiary sieci społecznej stanowi syntetyczny wskaźnik opisywanego kapitału społecznego. Dane w oparciu, o które wyliczone zostały prezentowane wskaźniki dotyczą działalności organizacji w 2011 r.

PUNKTY W SIECI - BADANE ORGANIZACJE TRZECIEGO SEKTORA

Na koniec 2011 roku aktywną działalność prowadziło 78,0 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych. Zbiorowość ta składała się z 68,4 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, 7,7 tys. fundacji oraz 2,0 tys. społecznych podmiotów wyznaniowych. Wśród stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych najliczniejszą grupę stanowiły typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (31,7 tys.), a następnie stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (19,0 tys.) Co dziesiąta z badanych organizacji posiadała status organizacji pożytku publicznego.

Wykres 1. Struktura zbiorowości badanych organizacji trzeciego sektora w 2011 r. (w %)

Omawiane organizacje trzeciego sektora deklarowały najczęściej, że ich działalność w ostatnim roku miała charakter ciągły (72%), nieregularne akcje wynikające ze szczególnych okoliczności prowadziło 18% organizacji, zaś tylko sezonowo działało - 9%. Specyfiką trzeciego sektora jest wysoki udział jednostek prowadzących działalność wyłącznie w oparciu o zasoby społeczne – aż 87% organizacji nie posiadało żadnego personelu etatowego, a więcej niż 5 pracowników miało jedynie 5% podmiotów.

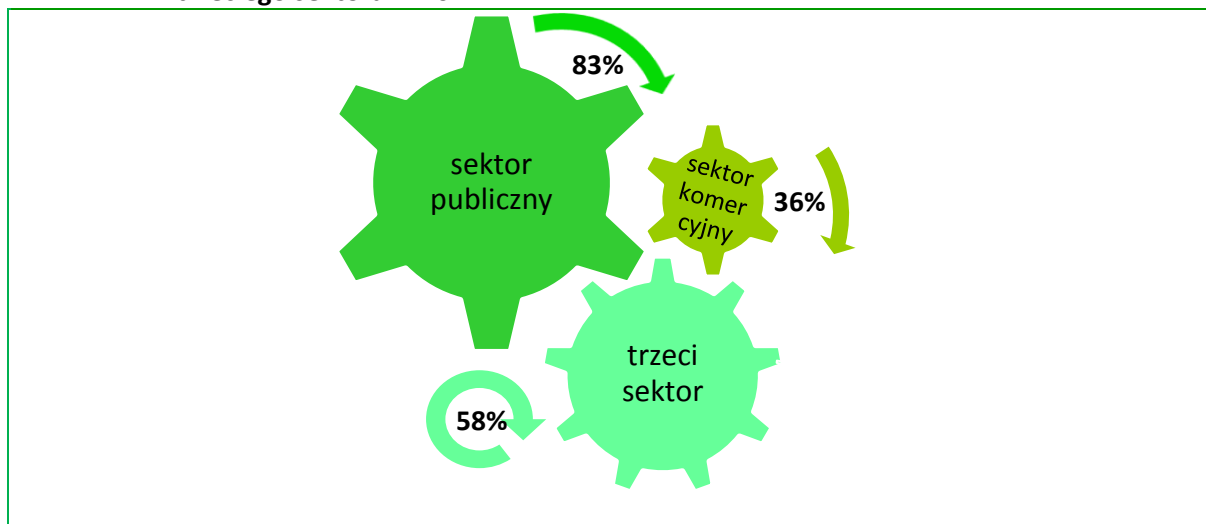
POWIĄZANIA MIĘDZY PUNKTAMI SIECI - WSPÓŁPRACA MIĘDZYSEKTOROWA I WEWNĄTRZSEKTOROWA

Ogólnie rzecz biorąc zebrane dane wskazują, iż współpraca wewnątrzsektorowa polegająca na tym, że badane organizacje trzeciego sektora kooperowały z innymi podmiotami trzeciego sektora, była mniej popularna niż współpraca międzysektorowa – oznaczająca kooperację tychże organizacji z sektorem publicznym lub komercyjnym. W 2011 r. badane organizacje najczęściej deklarowały współpracę z sektorem publicznym (83%), a w jego ramach z jednostkami samorządu terytorialnego (74%), następnie z jednostkami podległymi administracji samorządowej (56%), a najrzadziej z administracją rządową (19%).

Drugim, co do popularności typem partnera były inne jednostki trzeciego sektora. Ponad połowa wszystkich zbadanych organizacji wskazała, że współpracowała z innymi podmiotami trzeciego sektora. Najczęściej współpraca wewnątrzsektorowa odbywała się ze stowarzyszeniami (44%), a następnie z podmiotami z szerokiej zbiorczej kategorii obejmującej pozostałe podmioty non-profit nie będące fundacjami, ani społecznymi podmiotami wyznaniowymi (łącznie 23%).

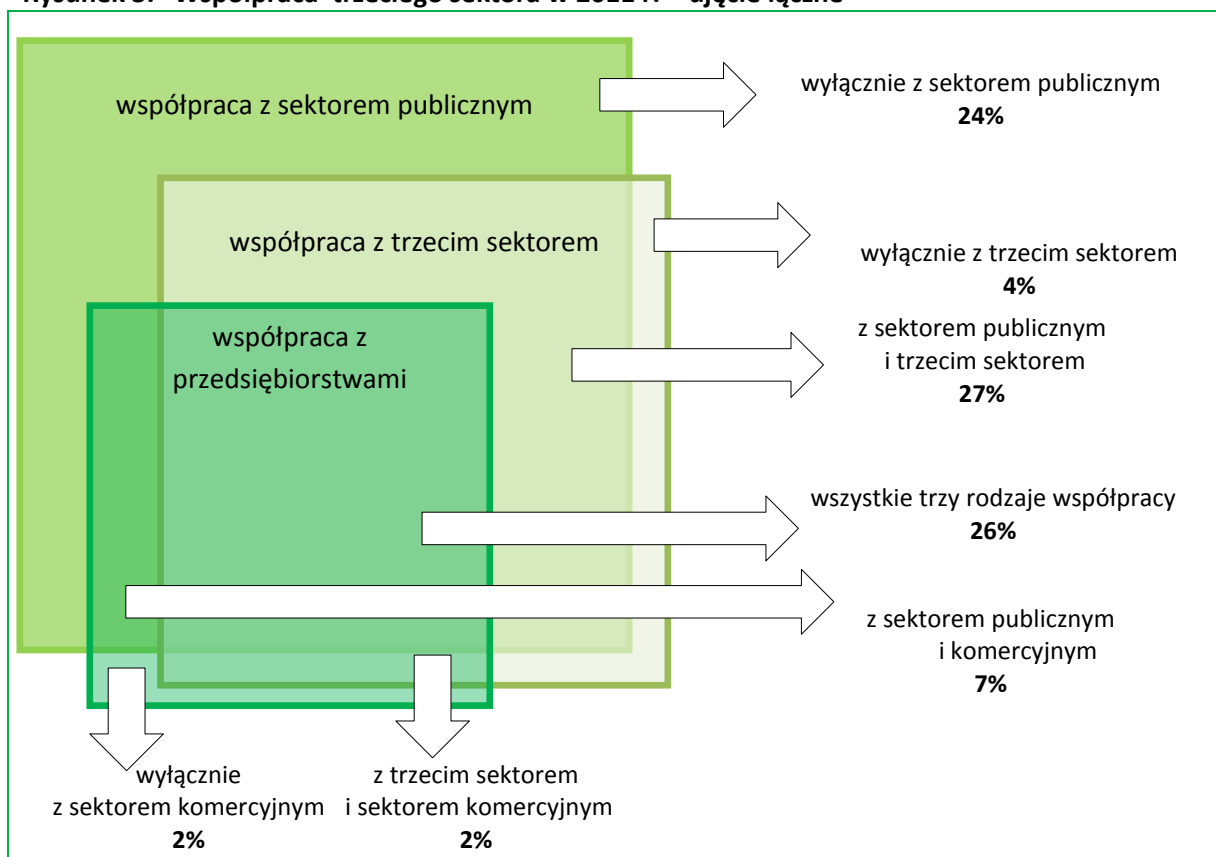
Spośród trzech sektorów najrzadziej jako partner współpracy wskazywany był sektor komercyjny. Współpracę z przedsiębiorstwami, w tym ze spółdzielniami zadeklarowało 36% organizacji. Badane organizacje trzeciego sektora częściej współpracowały z przedsiębiorstwami prywatnymi (32%) niż państwowymi (13%), zaś jedynie 5% kooperowało ze spółdzielniami.

Rysunek 2. Współpraca z sektorem publicznym albo komercyjnym albo innymi organizacjami trzeciego sektora w 2011 r.

Organizacje, które w 2011 r. były zaangażowane we współpracę miały średnio 6 partnerów, jednak w połowie z nich liczba partnerów była znacznie mniejsza – nie przekraczała 3.

Rysunek 3. Współpraca trzeciego sektora w 2011 r. – ujęcie łączne

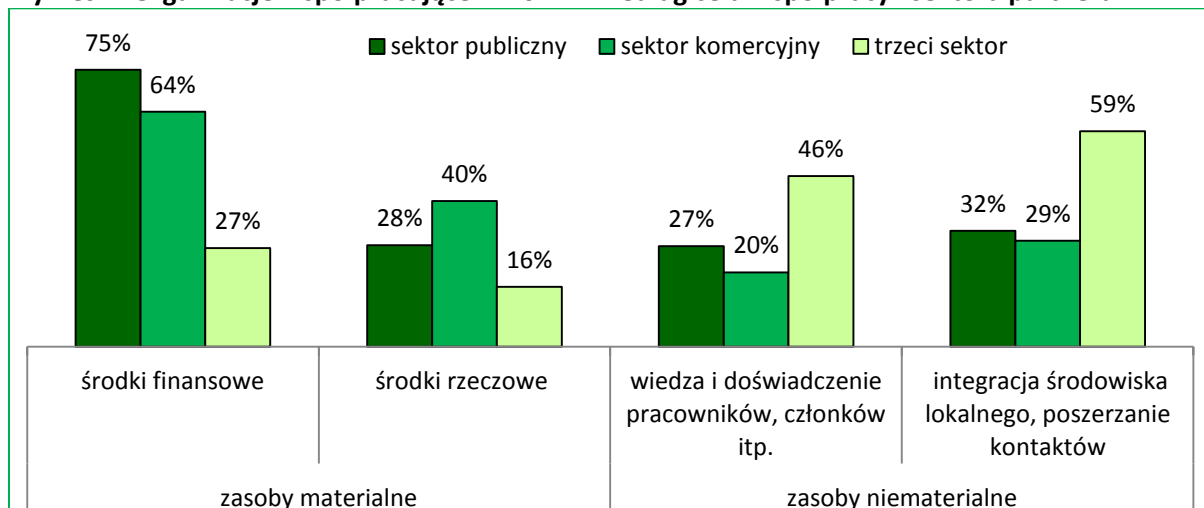
Ponad połowa wszystkich organizacji podejmowała współpracę z podmiotami z więcej niż jednego sektora, w tym najczęściej kooperowano równocześnie z sektorem publicznym i innymi organizacjami trzeciego sektora (27%). Niewiele rzadziej partnerami współpracy były dla badanych organizacji podmioty ze wszystkich trzech sektorów (26%), a następnie wyłącznie z sektorem publicznym (24%). Inne konfiguracje współpracy dotyczyły zdecydowanie mniejszych zbiorowości (od 2% do 7%). Wśród badanych organizacji tylko co 10-ta nie współpracowała w 2011 r. z żadnym podmiotem.

Podejmowana przez organizacje współpraca częściej miała charakter nieregularny (sporadyczny) niż ciągły. Regularne kontakty dotyczyły najczęściej współpracy z sektorem publicznym, w tym szczególnie z administracją samorządową (63% z organizacji współpracujących wskazało, że kooperacja ta miała charakter ciągły) oraz z jednostkami podległymi tej administracji (np. szkoły, ośrodki pomocy społecznej) – 46%. Biorąc pod uwagę współpracę wewnątrzsektorową, ok. 30% organizacji miało regularne kontakty; proporcja ta była wyższa tylko w przypadku współpracy ze stowarzyszeniami (42%). Najrzadziej systematyczna współpraca prowadzona była z przedsiębiorstwami – od 25% w zakresie organizacji współpracujących z przedsiębiorstwami państwowymi do 28% wśród kooperujących ze spółdzielniami.

ZASOBY PRZEKAZYWANE W SIECI – CELE WSPÓŁPRACY

Organizacje trzeciego sektora mają różne motywy, dla których podejmują współpracę z innymi podmiotami i jak się okazało wskazywały różne cele w zależności od sektora, z którego wywodzili się partnerzy współpracy. Z celami tymi łączyły się różne rodzaje zasobów, które w rezultacie były pozyskiwane w ramach danej relacji. W ramach współpracy międzysektorowej jednostki trzeciego sektora pozyskiwały głównie zasoby materialne, zaś współpraca wewnątrz trzeciego sektora - najczęściej była źródłem zasobów niematerialnych.

Wykres 2. Organizacje współpracujące w 2011 r. według celu współpracy i sektora partnera

Od administracji publicznej przede wszystkim pozyskiwano środki finansowe – 75% z wszystkich organizacji deklarowało ten rodzaj celu współpracy, podobnie zresztą jak od sektora komercyjnego (64%). Natomiast środki rzeczowe częściej pozyskiwane były od przedsiębiorstw (40%) niż od administracji publicznej (28%). Z kolei kooperacja wewnątrz trzeciego sektora zdecydowanie częściej dotyczyła celów nie wiążących się z przekazywaniem zasobów materialnych: 59% organizacji współpracowało w celu integracji środowiska lokalnego, poszerzania kontaktów, a 46% - w celu korzystania z wiedzy i doświadczenia pracowników, członków lub wolontariuszy partnera.

BARIERY WSPÓŁPRACY

W badanych relacjach współpracy organizacje trzeciego sektora stosunkowo rzadko deklarowały występowanie istotnych przeszkód czy barier. Odsetek organizacji zgłaszających problemy w relacji z partnerami pogrupowanymi według sektorów wynosił 18% - w przypadku przedsiębiorstw, 19% - odnośnie współpracy z sektorem publicznym i 20% - w relacjach z innymi organizacjami trzeciego sektora.

Biorąc pod uwagę rodzaje wskazywanych barier, najpoważniejszym problemem były te występujące w relacjach z jednostkami sektora publicznego. Były to: złe, niejasne przepisy, które utrudniały współpracę przede wszystkim z instytucjami publicznym (12%), ale także z przedsiębiorstwami (6%), oraz brak relacji partnerskich, instrumentalne traktowanie – również zgłaszany w odniesieniu do współpracy z podmiotami publicznymi (10%) i komercyjnymi (5%).

Tablica 1. Rodzaje barier w prowadzonej współpracy według sektora partnera. (w%)*

Rodzaje barier	Sektor partnera współpracy		
	publiczny	komercyjny	trzeci sektor
brak wiedzy ze strony partnera na temat współpracy	4	8	3
brak relacji partnerskich, instrumentalne traktowanie	10	5	2
konflikt interesów	2	3	4
możliwość przejęcia zasobów (ludzi, kapitału, wiedzy)	1	1	2
możliwość utraty niezależności	2	1	1
możliwość utraty reputacji	1	1	1
złe, niejasne przepisy i procedury prawne	12	6	3
inne bariery	1	1	1

* procenty odnoszą się do ogółu organizacji deklarujących prowadzenie współpracy; organizacje mogły wskazać więcej niż jedną barierę współpracy

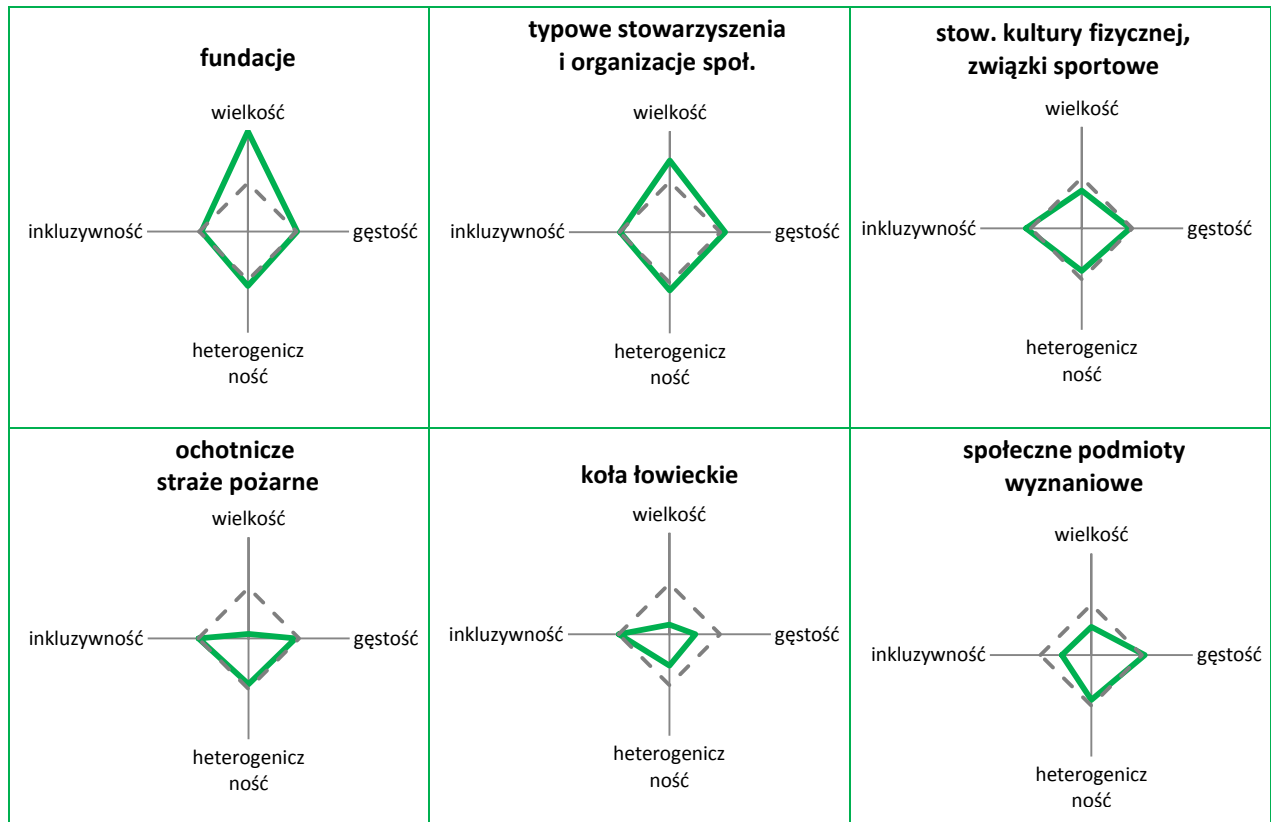
W relacjach z przedsiębiorstwami najczęściej wskazywaną przez organizacje barierą był brak wiedzy ze strony partnera (8%), natomiast najczęściej wymienianą barierą we współpracy wewnątrzsektorowej były konflikty interesów (3%).

POZIOM KAPITAŁU SPOŁECZNEGO WŚRÓD ORGANIZACJI TRZECIEGO SEKTORA

Choć aż 90% z omawianych tutaj organizacji trzeciego sektora podejmuje współpracę z innymi podmiotami to najczęściej współpraca ta ma charakter nieregularny, a ponadto w połowie z nich prowadzona jest z nie więcej niż 3 podmiotami. Zdecydowana większość organizacji współpracuje z sektorem publicznym - najczęściej po to, żeby pozyskać środki finansów, a ponad połowa – prowadzi współpracę wewnątrzsektorową - w celu integracji środowiska lokalnego. Taki obraz kapitału społecznego na poziomie mezo wyłania się z opisanych wyników. Ze względu na brak analogicznych danych zarówno dla sektora publicznego, jak i komercyjnego nie ma możliwości by sprawdzić, czy trzeci sektor generuje więcej kapitału społecznego niż inne sektory, można natomiast ocenić, które grupy organizacji trzeciego sektora charakteryzują się wyższym, a które niższym niż przeciętnie w całym sektorze poziomem strukturalnego kapitału społecznego, w jego 4 wymiarach.

Na wykresie 3. szarą, przerywaną linią oznaczono przeciętny poziom poszczególnych wymiarów kapitału społecznego w trzecim sektorze, zaś zieloną linią - ich poziom dla danego rodzaju organizacji.

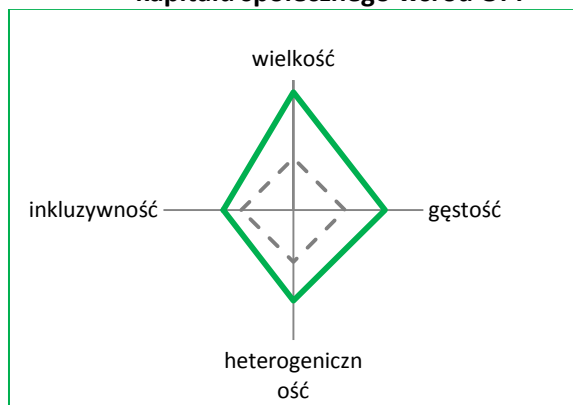
Wykres 3. Poziom czterech wymiarów kapitału społecznego według rodzaju organizacji

Jak widać najbardziej zróżnicowanym wymiarem jest wielkość sieci, a więc liczba podmiotów, z którymi współpracują badane organizacje. Wskaźnik ten najwyższą wartość osiąga dla fundacji, a następnie dla typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, zaś zdecydowanie poniżej przeciętnej kształtuje się dla ochotniczych straży pożarnych, kół łowieckich i społecznych podmiotów wyznaniowych.

Niskim poziomem gęstości (tzn. niską częstością kontaktów), a także niską heterogenicznością połączeń (małe zróżnicowanie partnerów) wyróżniają się koła łowieckie. Natomiast kapitał społeczny tworzony przez społeczne podmioty wyznaniowe charakteryzuje się zdecydowanie najmniejszą inkluzywnością, czyli najmniejszą skłonnością do współpracy z podmiotami spoza trzeciego sektora.

Wykres 4. Poziom czterech wymiarów kapitału społecznego wśród OPP

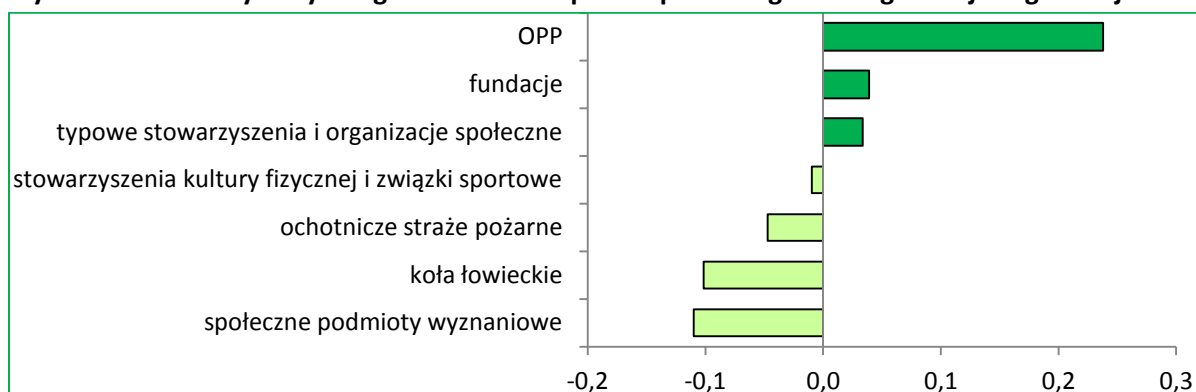

Na szczególną uwagę zasługują podmioty posiadające status organizacji pożytku publicznego (OPP). W tej zbiorowości na wszystkich 4 wymiarach wskaźniki nie tylko są wyraźnie wyższe niż średnie dla całego trzeciego sektora, ale również są wyższe niż w przypadku każdego z analizowanych wcześniej rodzajów organizacji prezentowanych na wykresie 3. OPP współpracują z ponadprzeciętną liczbą partnerów, ich współpraca wyróżnia się

wyższą gęstością, tj. częstością kontaktów, a jednocześnie dobór partnerów jest najbardziej różnorodny.

Gdy wszystkie 4 wymiary kapitału społecznego ujęte zostaną w jeden wskaźnik, przewaga OPP nad innymi rodzajami organizacji staje się jeszcze bardziej widoczna. Oprócz organizacji pożytku publicznego ponadprzeciętne wartości syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego osiągają jeszcze fundacje (choć 3,5-krotnie niższą niż OPP) oraz typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (choć 4,5-krotnie niższą niż OPP)

Wykres 5. Poziom syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego według rodzaju organizacji

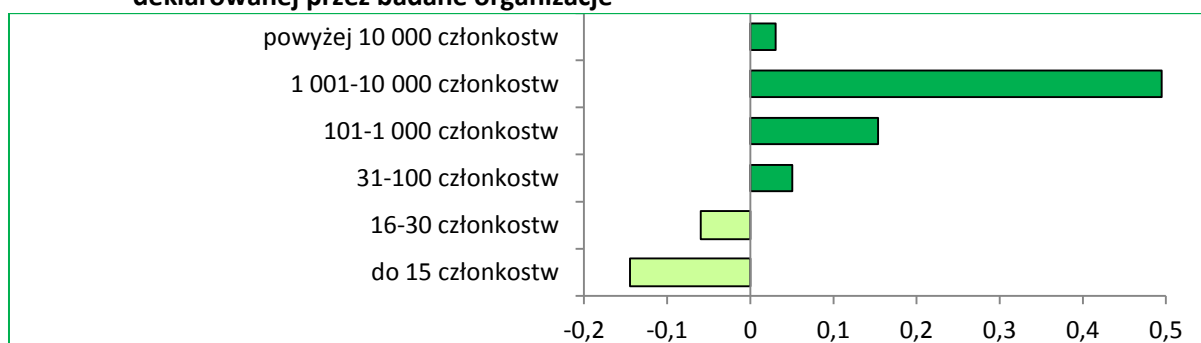
Najbliższą średniej dla wszystkich organizacji wartość wskaźnika mają stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe. Niższym poziomem kapitału społecznego charakteryzują się ochotnicze straże pożarne, zaś najniższym koła łowieckie oraz społeczne podmioty wyznaniowe.

Umieszczenie siedziby badanych organizacji nieznacznie wpływa na poziom ich kapitału społecznego. Spośród rodzajów miejscowości, w których organizacje są ulokowane najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego odnotowano dla organizacji mieszczących się w miastach na terenie gmin miejsko-wiejskich (0,10).

Podobnie niewielki wpływ ma województwo, w którym organizacja ma siedzibę. Wskaźnik kapitału społecznego organizacji trzeciego sektora według regionów maksymalną wartość osiąga dla województwa lubuskiego (0,09), minimalną zaś dla województwa podlaskiego (-0,09).

Wartość syntetycznego wskaźnika zdecydowanie najsilniej różnicuje poziom zasobów ludzkich, jakimi dysponują badane organizacje trzeciego sektora i chodzi tu zarówno o bazę społeczną, jak i liczbę płatnych pracowników.

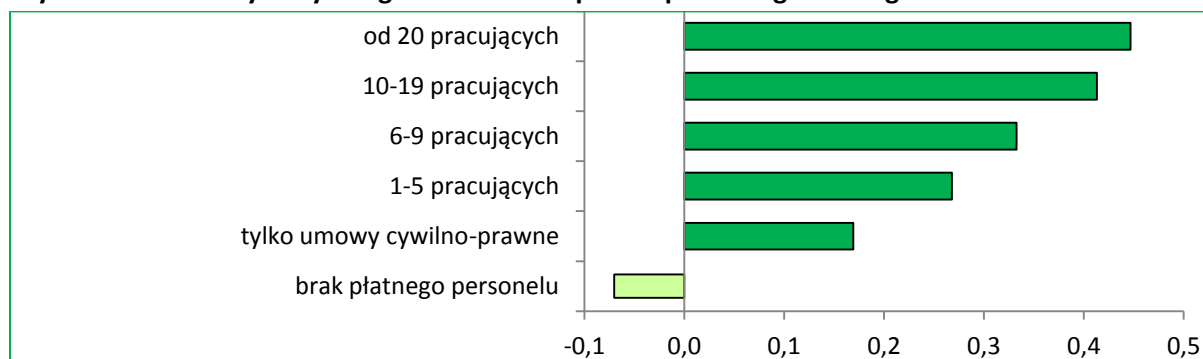
Wykres 6. Poziom syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego według liczby członkostw* deklaruwanej przez badane organizacje

* Uwzględniono wyłącznie organizacje mające charakter członkowski.

Duże znaczenie ma liczba członków, jaką zrzeszają poszczególne organizacje. Organizacje członkowskie, do których należy nie więcej niż 30 osób charakteryzują się niższym niż przeciętny poziomem kapitału społecznego, zaś zrzeszające powyżej 30 osób - wyższym niż przeciętny. Generalnie, im wyższa liczba członków tym wyższy poziom kapitału społecznego. Zasada ta nie odnosi się jedynie do organizacji o członkostwie masowym - zrzeszających powyżej 10 tys. osób.

Wykres 7. Poziom syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego według zatrudnienia

Równie duże znaczenie dla poziomu kapitału społecznego ma wielkość zatrudnienia w organizacjach. Jedynie wśród jednostek nie korzystających z pracy płatnej syntetyczny wskaźnik kapitału społecznego przyjmuje wartość ujemną, natomiast wśród wszystkich organizacji korzystających z pracy płatnej przyjmuje on wartości dodatnie i jest zdecydowanie wyższy od przeciętnej dla całego sektora. Im wyższa liczba pracujących osób w organizacjach tym większy rozmiar i gęstość sieci, a także większa jej heterogeniczność oraz inkluzywność. Spośród analizowanych wymiarów współpracy najmocniej wraz z liczbą zatrudnionych wzrasta wskaźnik wielkości sieci, co świadczy o tym, że większa liczba pracowników pozwala nawiązywać i utrzymywać relacje z większą liczbą partnerów.

ANEKS METODOLOGICZNY

Do opracowania notatki zostały wykorzystane wstępne wyniki nowego badania GUS *Potencjał kooperacyjny, zarządzanie oraz działania komunikacyjne wybranych organizacji non-profit* zrealizowanego w 2012 r. przy wykorzystaniu formularza SOF-5. Badanie zostało przeprowadzone wśród stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz jednostek Kościoła katolickiego lub innych kościołów i związków wyznaniowych prowadzących działalność społeczną. Operat do badania był przygotowany na podstawie Bazy Jednostek Statystycznych - baza ta oparta jest na rejestrze REGON i podlega aktualizacji danymi ze źródeł administracyjnych np. z Krajowego Rejestru Sądowego.

Badanie SOF-5 było realizowane, jako badanie pełne w zakresie organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego lub zatrudniających więcej niż 9 osób; pozostałe jednostki były objęte badaniem reprezentacyjnym. W badaniu reprezentacyjnym zastosowano warstwowy schemat losowania na podstawie warstw formy prawnej i rozmieszczenia terytorialnego (województwa, z wyodrębnieniem m.st. Warszawy). Do próby zostało dobranych ponad 20% jednostek z danej warstwy. Zastosowano alokację proporcjonalną uzupełnioną dodatkowym kryterium zapewniającym, że liczba jednostek nie mogła być mniejsza niż 400 dla każdej kategorii z ww. warstw. Ostatecznie w kartotece badania znalazło się 21,9 tys. podmiotów tj. 23% liczby jednostek znajdujących się w operacie.

Dane zbierane były przez Urząd Statystyczny w Krakowie metodą papierowo-pocztową (46%) oraz elektroniczną przez Portal Sprawozdawczy (54%). W sumie zebrano ponad 16 tys. wypełnionych formularzy. Dane te uogólniono na całą populację stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych, które prowadziły działalność w 2011 r. (78,0 tys.). Do uogólnienia wyników wykorzystano dane ze źródeł administracyjnych (m.in. ZUS i Ministerstwa Finansów).

* * *

Notatkę opracowali:

Dep. Badań Społecznych i Warunków Życia GUS:
Karolina Goś-Wójcicka
Anna Knapp
Sławomir Nałęcz

Urząd Statystyczny w Krakowie:
Dorota Olszewska
Tomasz Sekuła

Kontakt w sprawach merytorycznych:

Karolina Goś-Wójcicka,
tel. 22 608-31-79;
e-mail: k.gos-wojcicka@stat.gov.pl